

EUSKALGINTZA LEKEITION 1970-1977 INGURUAN

Mitxel Kaltzakorta Mentxaka

0. SARRERA

Fetxak eta datuak ez daukadaz argi, baina gitxi gorabehera 1970tik 1977ra artean zer egin zan Lekeition euskearen alde, horren barri emongo dot hemen. Ordura arte (1970 urtea) euskerea katakunbetan egoan (Juanito San Martinen simila erabilita), Frankoren diktaduraldia zan-eta. Artikulu honetan neure irakurketatxoa egin nahi dot zelan urten eban euskereak katakunbetatik Lekeition, eta horretarako zelako ekintzak egin ziran. Ekintzok hiru arlotan sartu ditut:

1. Euskerazko eskolak
2. *Sustraia* aldizkaria
3. Bestelakoak

1. EUSKERAZKO ESKOLAK

Euskerazko eskolak 1970an hasi eta 1977ra arte iraun eben (gero, AEKren eskolak etorri, eta beste historia bat hasi zan). Lau eskola mota emon ziran epe horretan: Lehenengo, akademia batekoak; ondoren, Gaztedi elkarte-koak; gero, baimen bako eskola partikularrak eta azkenez, gau eskolak.

1.a. Akademiako eskolak

Maria Diaz de Haro kalean, Enrike Antonen akademian hasi ziran emoten Lekeition lehenengo euskerazko eskolak frankismoan, 1971-1972 kur-tsoan. Akademia legeztatuta egotea aprobetxatu zan, eta Angel Ugarteburu be-rrituarra eta Jon Barbarias lekeitiarra izan ziran irakasleak (aurrelariak, lehe-ngoak Lekeition). Jendea batzeko ahoz-ahoko propaganda egin zan, eta 10-12 lagun batu ziran, gazteak gehienbat. Eskolak astean egun bitan emoten zi-

(1) Eskerrak emon gura deutset Josetxu Llerandi, Angel Ugarteburu eta, batez be, Sabiño Madariagari, behar hau egiteko datu argigarriak emon deustez-eta.

ran, eta ikasleetan Andres Urrutia be ibili zan, gaur egun, dakigunez, euskaltzain osoa.

1.b. Gaztedi elkarteko eskolak

Elkarte honetan, bertoko kideak gazteak-eta, mogimendu handia egoan arlo askotan, eta euskeran be irrikia sortu zan, ez zan normala-eta ahoz euskaraz bizi eta ez idazten jakitea. Josetxu Llerandi irakasle zala, 10-15 gazteko talde bat egin eta euskerazko eskolak hasi ziran 1972-1973 kurtsosan. Ikas-taro bi emon ziran: bata, neguan; bestea, udan.

1.c. Eskola partikularrak

Aurreko eskola mota biak legezko erakunderen baten babesean emon ziran, baina honako hau bestelakoa gertatu zan. Nik neuk antolatu neban, eta gauzak behar diran moduan egin nahirik —hau da, legez— alkatearengana jo neban baimen eske. Idazkariarengana bialdu ninduan, eta honek esan eustan horrelakorik (euskerazko eskolak emotea) ez zala inoiz egin Lekeition, ez egoala aurrekaririk, berak ekiala behintzat, eta berba egin behar ebala goiko agintariekin (gobemadorea bera be aitatu eban), eta itxaroteko. Nik erantzun neutsan ondo ustean nentorkiola, fede onez, ikusita herrrian ezelako baimen barik emoten zirala eskola partikularrak urteak joan eta urteak etorri eta edonon eta edonork (baita neuk be, elektrizitate eta elektronikari buruz), batez be udan. Eta horren erakusgarri herria kartelez josita egoten zala eskola partikularrak eskaintzen ebezanak. Itaundu neutsan ea inork eskatu ete eutsan baimenik eskolak emoteko. Isildu egin zan. Eta esan neutsan nik be eskolak emongo nebazala beraren baimen barik. Kontuz ibilteko esan eustan. Eta holan amaitu zan udaletxera egin neban osterea baimen eske.

Ni neu be gaztea orduan, eta ausardia akuilu, atzera barik aurrera egin neban. Hasi nintzan propaganda zabaltzen eskolak emon behar nebazala, eta modu bitara egin be: batetik, ahoz eta bestetik, denda eta kale jakin batzuetan propaganda-paperak ipinita.

Orduko bikarioagaz berba egin, eta baimena emon eustan Gizarte Etxeko lokaletan eskolak emoteko. Sei bat ikasle batu ginan, gaztetoak gehienak, eta holan emon nebazan lehenengo eskolak Lekeition 1972-1973 urtean.

Urte honetan bertan eskola publikoko zuzendariagaz be berba egin neban eskoletan bertan euskerazko eskolak emoteko eskola-ordutik kanpo. Baina harek be esan eustan konsultatu egin behar ebala inspektoreagaz. Jentea orduan oso legala, estua zan legeekin, ez eben nahi konpromisorik, eta beti euken atetik adina maratila guri eta euskerari zoztor eragiteko.

1.d. Gau eskolak

Ordurako Ondarroan hasita egoazan gau eskolak emoten. Euskaltzaindiaren babesean emoten ziran, eta oker ez banago, JAGON sailaren barruan, *Bizkaiko Alfabetatzea* izenagaz.

Lekeition gau eskolak Gizarte Etxean hasi ginan emoten elizearen baimenagaz hasi be, 1973an eta Josetxu Llerandi eta biok ginala irakasle. Hogeitabost bat ikasleko taldea osatu genduan, gehienbaten gazteak, eta lau urtean emon genduzan eskolak, 1978an hasi zan arte AEK.

Eskola hareetatik beste irakasle batzuk sortu ziran, hurrengo urteetan eskolak emon ebezanak, baita hainbat irakasle be, gaur egun irakaskuntzan (hainbat mailatan) beharrean dabiltzanak.

Gure eskualdean (Lea-Artibai) gau eskolak zabaldu teko, ikastaro batzuk antolatu genduzan Markinan, monjetan (beti legezko erakundeen babesean), zapatu arratsaldeetan, irakasleak egiteko, formatuteko. Izan be, Lekeition eta Ondarroan bakarrik emoten ziran gau eskolak (eta ez Markinan). Ikastaro haretako eragile nagusiak, besteei ezer kendu barik, lekeitiarrok izan ginan. Berrogeiren bat ikasle batu genduzan maila bitan, eta hizkuntzeagaz gainera, Euskal Herriaren historia be emon genduan.

2. *SUSTRAIA* ALDIZKARIA

*Sustrai*a aldizkaria Gaztedi elkarteak sortu eban 1977ko gabonak aldean-edo. Ahal zenean argitaratuten zanez, ahaldenkari bihurtu zan (hile bitik behin-edo), nahiz eta lehenengotan hilabetekari izateko asmotan jaio. 250 ale kaleratuten ziran zenbakiko, eta Azkueri eskainitakoan 1000 garauraino, heldu zan. Guztira 51 zenbaki plazaratu ziran, eta 1987an ezkutatu egin zan.

Aldizkaria sortu barri-papertzat sortu zan, Gaztedi elkarteko kirol, mendizaletasun eta abarren barri emoteko. Aldizkariaren ardura batez be euen Julen Atxurra (Pototo), Tetxu Meabe eta Aitor Etxebarriak. Gauzak holan, 4 ale kaleratu ebezan Sustraiaren lehengo aldi honetan. Baina Gaztedi Elkartearen degin egin zan, eta bertako Pototo eta Aitorri kimu barriak gehitu jakezan, besteak beste, Sabiño Madariaga, Miren Agur Meabe, Jose Ramon Zubizarreta, Miren Bego Antxustegi eta Mirari Escribano, eta holan hasi zan *Sustrai*aren bigarren aldia. Hurrengo zenbakietan, 5etik aurrerakoetan, indarra galdu eban Gaztediko barriak, eta beste batzuk biztu ziran: herriko pertsonetikiko alkarrizketak, poesia, ipuinak, eskoletako umeen beharrak, eta abar. Orduko idazle bik liburu bana be badauke argitaratuta gaur. Pertsona askok lagundu eban artikulua idatziz, herritarrak nahiz kanpotarrak, besteak beste, Andres Urrutia euskaltzainak.

Argitaratutako aldizkarietan bat atera zan berezia Azkue handiari eskainia. Bikaina be bikaina kaleratu zan, aurrekoak ez legez: koloretan eta inprentako letra eta guzti. Artistak Erramun Landa eta Bittor Txakartegi izan ziran. Herritar askok be hartu eben parte hiztegia prestatuten, eta Eusebio Erkiaga eta Jon Juaristi idazleak lagundu eben artikulu banagaz.

Zelako euskera mota erabilten zan, erantzun behar da batuan-edo (zelako edo halako euskara batuan) idazten zala gehienbaten, gehienak euskara batuan alfabetatuta egoazan-eta. Baina beste batzuek, bizkaieraz idazten eben, eta batek edo bestek, lekeitiarrez.

Inprimatu, multikopistaz egiten zan hasikeran, gero, 25 zenbakiraino-edo, fotokopiak egiten ziran, eta azkenengo aleak, inprenta baten. Azkueren ale berezia —lehen esan dot— koloretan atera zan, Lankide Aurrezkiak diruz lagundu eban-eta.

Aldizkaria saldu, eskuz egiten zan, batez be toki jakin batzuetan (jende asko paseoan zebilen tokietan), batzuei kaparradea emonez eta beste batzuei abarketea sartuta, baina beti be eskean.

Diru aldetik, aldizkariaren arduradunen boltsiloak zimur egoazan, eta zelan edo halan ateraten zan dirua: oraintxe, gurasoen domeketako pagen bidez; ahal zanean, Rock jaialdiak-eta baturiko diru batzuekin eta noizetik noizera, udalak emoniko diru apurragaz.

Gauza guztiak ei dauke azkena, eta 1985ean Azkueren zenbakiagaz azkenengo arnasean geratu zan *Sustrai*a, nahiz eta beste ale bi atera politak. Baina batetik, dirurik eza zala-eta (gogoratu beharra dago orduan arduradun asko estudianteak zirala, eta beste batzuk beharrean hasi barri egoazala) eta bestetik, udal laguntza apurra zala-eta, zoritxarrez, *Sustrai*a hondoratu egin zan.

3. BESTELAKO EKITALDIAK

Uste dot hiru ekitaldi izan zirala garrantzitsuenak: batetik, Aste Kulturala; bestetik, Lazaro Akordarementeria bertozalearen omenezko bertso-jaialdi itzela bai bertsolari aldetik (10 bertsolarik kantatu eben), bai jendearen erantzunaren aldetik (frontoia bete-bete-bete egin zan danon pozgarri) eta hirugarren, kantaldia, Laboak emonda.

Aste Kulturari jagokonez, 1974an egin zan, abuztuan. Hona hemen zer egitarau izan genduan:

1. Francisco Ocamica Lekeitioko alkate izanikoak egin eban berba “Orduko eta lehengo Lekeitioren gainean”.

2. X. Kintanak “Euskararen erabilera” gaia hartuta egin eban hitzaldia.

3. X. Mendiguren Bereziartuk “Euskal Kultura gaur” erabili eban gaitzat.
4. Kantaldia: “Ez dok hamairu” taldeak emon eban lehenengo ekitaldia, 10 urtean-edo debekatuta egonda.
5. Liburu Azoka.
6. J. R. Etxebarria: “Kutsadura eta zentral nuklearrak” izan eban gaia

Azkenengo hitzaldi honek burrundara handia atera eban, egin aurretik eta ostean be bai, zentral nuklearren gaia puri-purian egoan-eta: Lemonizkoa egi-ten hasita egoan, eta beste batzuk egin guran (Izpazterren eta Deban). Orduan, lehenengoz —oker ez banago— emon zan baimena gai arantzatsu honen gainean berbaldia egiteko. Gaztelaniaz be galerazota egoazan hitzaldiak zentral nuklearrei buruz, eta guk euskeraz emotea lortu. Eta Gora Buru zinema bete-bete-bete egin zan. Hangoa zan hangoa jende emona! Jendea oilo-oiloka, elkarren gain, elkar zapaldu beharrean. Askok eta askok geratu behar izan eben kalean. Eta jentearen irrikia asetuteko Joserra Etxebarriak bikaina egin eban berbaldia, bere ohiko argitasun eta didaktismoa lagun. Eta erakutsi eban ondo be ondo erakutsi be, ezina (urte batzuk geroago Adolfo Suarezek esan eban-eta ezin zala emon fisika nuklearra euskeraz) ekinez egin eitekela (eta leitekela). Jendea konkortuta geratu zan Joserraren euskarazko azalpenak entzuten: dana ulertu, eta erraz ulertu. Zorionak, Joserra! Oker ez banago Kultura Aste ha lehenengo egin zan Bizkaian, eta, beharbada, baita hegoalde osoan be.

4. KONKLUSIOA

Uste dot urte emonkorrak izan zirala euskerearentzat (eta guretzat): jente asko itxartu zan, euskeraz jantzi eta euskal kontzientzia hartu. Nahigabeak nahigabe (beti goardia zibilen bildur), eta dirua galduarren eskolak emonez (gaurko ikuspegi *txintxin*zaletik ulertezina), sasoi ha ahaztu ezina gertatu jaku, gomutagarria.

Begitanduten jat akats larria egin genduala (nik bai behintzat): batetik, sarritxo erabili genduzan urruneko intxaurren hotseko euskarazko irakurgaiak (Anaitasuna aldizkariakoak, Axular-en euskera urrunekoan idatziak, gehienbaten), eta ez (edo gitxiago behintzat) bertoko euskerazkoak (bizkaierazkoak); bestetik, aditza batukoa emon genduan, eta ez (edo gitxiago) norberaren euskerakoa. Baina 25 urte geroago be, bizkaitarren zoritxarrerako, ur askok lehengo bidean segitzen dabe, irakasle askok (gehienek?) Bizkaian lehengo lepotik dabe burua. Edo askoz okerrago, izan be, gaur egun be askok segitzen dabe ez bizkaierera emoten, ezta batu *bizkaitarra* be. Zenbat eta bizkaieraren usain gitxiago euki, orduan eta hobeto. Dinodan guztia egiaztagarria da, euskaltegietan ibiliriko ikasle asko izan ditut-eta oraintsura arte. Lotsagarria eta errukigarria. Destaina destainearen gainean gure berbetearentzat. Bizkaian berton ditugu arerioak, eta gehienak bizkaitarrak (?) dira.